

บทที่ 2

ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับปลาสลิด

ปลาสลิดมีชื่อทางวิทยาศาสตร์ว่า ไทรโคแกสเตอร์ เพคโตราลิส รีแกน (*Trichogaster pectoralis* Regan) และมีชื่อสามัญว่า snake skin gourami หรือ gourami แต่เพื่อนบ้านของประเทศไทย โดยเฉพาะในกลุ่มประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นิยมเรียกว่า Sepat-siam และมีหลักฐานพอที่จะเชื่อถือได้แน่นอนว่ามีถิ่นกำเนิดในประเทศไทย (Boonsom 1986: 111) ปลาสลิดเป็นปลาที่ชาวบ้านที่รู้จักกันดี โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบภาคกลางของประเทศไทย ซึ่งเป็นแหล่งผลิตปลาสลิดที่สำคัญ

ปลาสลิดเป็นปลาที่นิยมบริโภคกันทั่วไป เพราะมีรสชาติดี ไขมันโปรตีนสูงและสามารถนำมาปรุงแต่งเป็นอาหารได้ทั้งสดและแห้ง แต่โดยปกติคนไทยนิยมบริโภคปลาสลิดในลักษณะของปลาสลิดเค็มมากกว่าปลาสลิดสด (ตารางที่ 1.2) นอกจากนั้นปลาสลิดเค็มยังเป็นสินค้าส่งออกชนิดหนึ่งของประเทศ¹

เมื่อประมาณกว่า 50 ปีมาแล้ว แหล่งผลิตปลาสลิดที่มีชื่อเสียงว่าอร่อยและมีมากอยู่ที่ตำบลคอนคำยาน จังหวัดสุพรรณบุรี แต่ปัจจุบันนี้โคสุญหายและโคแพร่กระจายไปทางจังหวัดสมุทรปราการและฉะเชิงเทราโดยการส่งเสริมของกรมประมง ซึ่งแนะนำให้ทำการเพาะปลาสลิดใหม่แล้วปล่อยลูกปลาลงเลี้ยงในนาบนไปกับการทำนาข้าวในฤดูฝนและทำการปล่อยปลาอย่างเคี่ยวในฤดูแล้ง แต่เนื่องจากในเขตชลประทานมีปัญหาคานความเกินกรตในดินมากทำให้ปลูกข้าวไม่ไคผลเท่าที่ควรแล้วยังมีกนชุกชวมเข้าทำลายข้าวเสียหายก่อนที่ข้าวนาจะไคโลกาสแก่เคี่ยว ข้าวนาจึงทิ้งข้าวปล่อยไทน้าหวมแปลงนาอย่างนั้น หอดึงหน้าแล้งก็วิดจับปลาขายปรากฏว่าไคปลามากมายจึงเห็นว่าการทำนาข้าวมีรายไคสุกการทำนาปลาสลิดไม่ไค จึงไคเปลี่ยน

¹ สืบภาษณ์ ชวัญใจ จังประเสริฐ, ผู้ทำปลาสลิดเค็มรายใหญ่ของจังหวัดสมุทรปราการ, 25 กรกฎาคม 2529.

อาชีวะมาเป็นการผลิตในนา² กลายเป็นอาชีพที่มีความสำคัญต่อ เศรษฐกิจการประมง เป็นอย่างมาก ทั้งจะเห็นได้จากสถิติผลผลิตฟาร์มเลี้ยงสัตว์น้ำจืดทั้งประเทศของกรมประมง ที่จำแนกตามประเภทการเลี้ยงและชนิดสัตว์น้ำที่ผลิตได้ในปี 2529 ซึ่งแสดงตัวเลขให้เห็นว่า ผลิตเป็นปลาจืดที่สามารถผลิตได้มากถึง 16,129.15 ตัน หรือร้อยละ 18 ของปริมาณ การผลิตปลาจืดทั้งประเทศ คิดเป็นมูลค่า 243,233.62 บาท หรือร้อยละ 18 ของมูลค่า สัตว์น้ำที่ผลิตได้ทั้งประเทศ (ตารางที่ 1.1) ในจำนวนนี้เป็นผลผลิตที่ได้จากการทำนาปลาผลิต ในเขตจังหวัดสมุทรปราการ และจังหวัดฉะเชิงเทราถึง 15,881.99 ตัน (3,170.95 + 12,711.04) คิดเป็นมูลค่า 240,168.24 ล้านบาท (ตารางที่ 2.1)

จังหวัดที่มีผลผลิตจากการเลี้ยงปลาผลิตมากที่สุด คือ จังหวัดสมุทรปราการ ในปี 2529 สามารถผลิตปลาผลิตได้ถึง 12,711.04 ตัน คิดเป็นมูลค่า 201,108.22 ล้านบาท จังหวัดที่ ผลิตปลาผลิตได้รองลงมาคือจังหวัดฉะเชิงเทรา สามารถผลิตได้ 3,170.95 ตัน คิดเป็นมูลค่า 39,060.02 ล้านบาท (ตารางที่ 2.1)

ปลาผลิตเป็นปลาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในสกุลโพรโทแคสเตอร์ด้วยกัน ขนาดใหญ่ที่สุดที่ บันทึกไว้คือมีความยาวจากหัวถึงปลายหาง 24 เซนติเมตร และมีน้ำหนักถึง 200 กรัม โดยทั่วไป ปลาผลิตโตเต็มที่เมื่อเลี้ยงได้ประมาณ 6 - 8 เดือน จะมีความยาวประมาณ 16 - 21 เซนติเมตร และมีน้ำหนักประมาณ 95 - 120 กรัม (Boonsom 1986: 112)

รูปร่างโดยทั่วไปของปลาผลิตมีลักษณะป้อมแบน สี่เหลี่ยมผืนผ้า (Oblong) กลายปลา กระต๊อมหรือปลากระต๊อม แต่มีลายแถบคาดขวางตามลำตัวตลอดไปจนถึงโคนหาง เกือบเป็น แบบหนักชนิดที่ปลายมีก้นยาวเมื่อเวลาเอามือลูบจะรู้สึกสากมือ ก้านครีบของอันแรกจะเป็นเส้นยาว บางตัวยาวถึงโคนหาง ปากเล็กยึดติดใต้ ที่เหงือกมีอวัยวะพิเศษช่วยในการหายใจ เรียกว่า ลิบรินซ์ ออร์แกน (Labyrinth Organ) ซึ่งเป็นลักษณะพิเศษของปลาในกลุ่มนี้ (ภาพที่ 1)

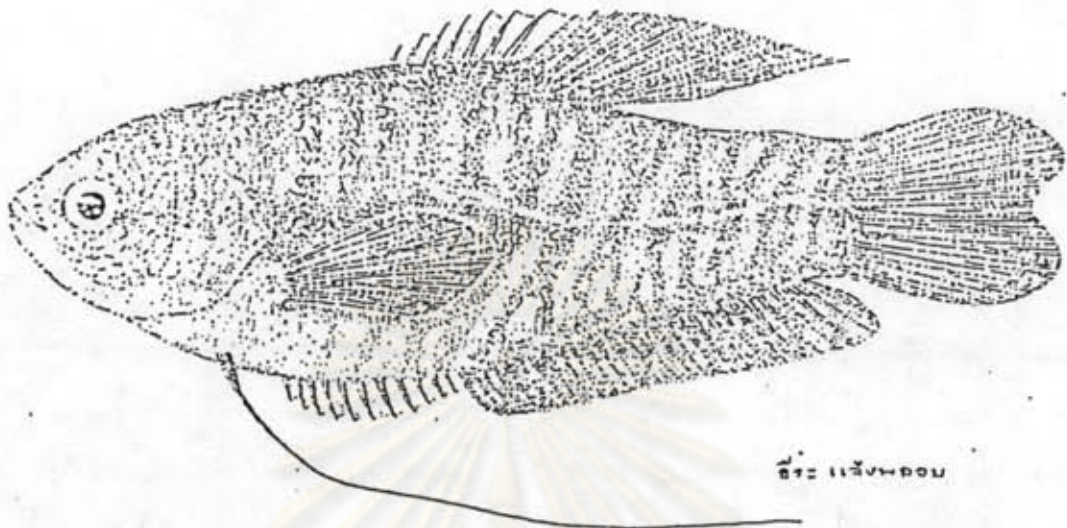
² กัญฉิมมา รัตนศิริกุล, "การเปรียบเทียบต้นทุนการเพาะเลี้ยงปลาผลิตแบบดั้งเดิมและ แบบสมัยใหม่" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทเกษตรศาสตร์ ภาควิชาการประมง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), หน้า 25.

ตารางที่ 2.1 ผลผลิตของโปรแกรมตั้งแต่ปลายสัปดาห์แรก จนถึงวันจบภาคเรียนของปี 2529

ปริมาณ : ก้อน
มูลค่า : ล้านบาท

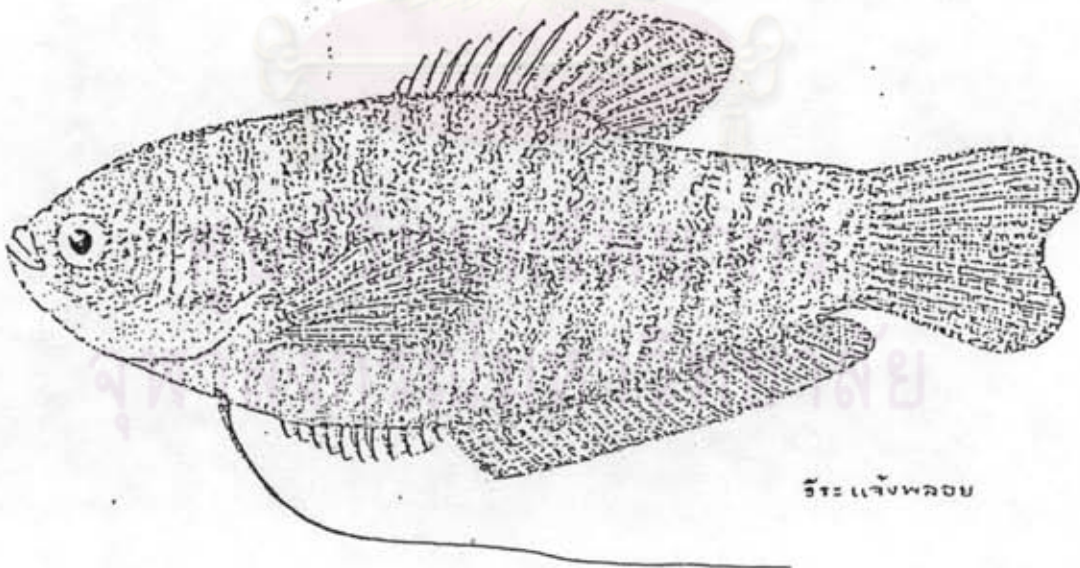
จังหวัด	รวม		บ่อ		นา		ร่องสวน		กระดังง์	
	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า	ปริมาณ	มูลค่า
บุรีรัมย์	.1650	4.5750	.1650	4.5750	-	-	-	-	-	-
สงขลา	.2735	3.9140	.2735	3.9140	-	-	-	-	-	-
อุดรธานี	.0719	2.1575	.0719	2.1575	-	-	-	-	-	-
กรุงเทพมหานคร	.7728	6.9849	.0323	6.9849	.7205	6.1475	-	-	-	-
กรมการศึกษานอก	3.1000	35.2000	3.1000	35.2000	-	-	-	-	-	-
อะเวียงเหรา	3,170.9541	39,060.0221	2.9656	39,060.0221	3,168.3885	39,034.3721	-	-	-	-
สระบุรี	3.3333	46.6665	3.3333	46.6665	-	-	-	-	-	-
นครนายก	7.9300	79.3500	7.6900	79.3500	2: 5500	-	-	-	-	-
ปราจีนบุรี	.2400	4.3200	.2400	4.3200	-	-	-	-	-	-
ระยอง	3.1137	22.5543	3.1137	22.5543	-	-	-	-	-	-
สมุทรปราการ	12,711.0438	201,108.2203	-	201,108.2203	12,703.4438	201,001.6203	7.6000	106.6000	-	-
ประจวบคีรีขันธ์	7.4337	110.8203	7.4377	110.8203	-	-	-	-	-	-
สมุทรสาคร	218.6804	2,723.4381	-	2,723.4381	218.6804	2,723.4381	-	-	-	-
นครศรีธรรมราช	.0750	1.8750	.0750	1.8750	-	-	-	-	-	-
สุโขทัย	.1900	2.6500	1.1900	2.6500	-	-	-	-	-	-
อุตรดิตถ์	.3845	7.6906	-	7.6906	.3845	7.6906	-	-	-	-
นครพนม	.0250	.6250	.0250	.6250	-	-	-	-	-	-
สุรินทร์	.1200	3.6000	.1200	3.6000	-	-	-	-	-	-
สงขลา	.4480	8.9600	.4480	8.9600	-	-	-	-	-	-
	16,128.3587	243,233.6226	28.891	351.205	16,091.8677	242,775.8186	7.6000	106.6000	-	-

ที่มา : กรมการช่าง

รูป แจ้งพลงน

ปลาสลิตตัวผู้

รูป แจ้งพลงน

ปลาสลิตตัวเมีย

ภาพที่ 1 ปลาสลิตตัวผู้และปลาสลิตตัวเมีย

ปลาสลิดเป็นปลาที่มีเพศผู้และเพศเมียแยกกันคนละตัว และมีความแตกต่างภายนอก ระหว่างเพศผู้และเพศเมีย สามารถเห็นได้อย่างชัดเจน โดยสังเกตได้จากครีบหลัง จากสีจากรูปร่าง หรือจากน้ำหนักของตัวปลา ครีบหลังของเพศผู้นั้น ปลายจะแหลมและยาวจนถึงหรือเลยโคนครีบหาง ส่วนเพศเมียปลายครีบหลังจะกลมมนยาวไม่ถึงโคนครีบหาง สำหรับสี เพศผู้จะมีสีและลวดลายเข้มกว่าเพศเมีย รูปร่างของเพศผู้มีลำตัวยาวเรียว สันท้อง และ สันหลังเกือบเป็นเส้นตรงขนานกัน ส่วนเพศเมียมีสันท้องยาวมนไม่ขนานกับสันหลังและน้ำหนัก ของเพศผู้น้อยกว่าเพศเมีย ถิ่นที่ขนาดความยาวเท่ากัน

ฤดูกาลวางไข่ ปลาสลิดจะวางไข่ในช่วงระยะเวลาเดียวกับปลาทั่วไป คือจะวางไข่ ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนตุลาคม และจะวางไข่คู่ในเดือนสิงหาคมและเดือนกันยายน (กรมประมง 2527: 97) แต่ดาเป็นปลาสลิดที่เลี้ยงไว้ในบ่อจะไม่มีการวางไข่โดยเฉพะ กล่าวคือสามารถวางไข่ได้ตลอดทั้งปี และดาเป็นปลาที่สมบูรณ์จะวางไข่ได้ไข่ 2 ครั้ง (กรมประมง 2508: 80) ปลาสลิดจะวางไข่ในแหล่งน้ำนิ่ง ในการวางไข่ปลาตัวผู้จะเป็นผู้ เลือกสถานที่ที่ก่อหวอดโดยเลือกบริเวณที่มีต้นหญ้าขึ้นไม่หนาแน่นมากนักและเป็นที่ร่มเงาพอสมควร

กัจจกร โทธีทองคำ (2511: 36) ได้เล่าถึงการผสมพันธุ์และการวางไข่ของปลาสลิด ไว้ว่า เมื่อปลาตัวผู้เลือกสถานที่ที่เหมาะสมแล้วจะใช้ครีบหางพัดโบกเพื่อไล่น้ำขุ่นให้ใสเป็นที่วางแล้วจะยวบเอาอากาศเข้าไปผสมกับน้ำเมือกในปากและท่อนอกมาเป็นฟองอากาศ ซึ่ง ฟองอากาศจะเกาะกันเป็นกลุ่มอยู่ในบริเวณที่วางดังกล่าว ปลาสลิดตัวผู้จะเริ่มก่อหวอดตั้งแต่ ตอนบ่าย และทำไปเรื่อย ๆ จนโคหวอดที่มีขนาดใหญ่พอกับความต้องการ ในตอนสายของวัน ต่อมาจึงเริ่มทำการผสมพันธุ์ โดยปลาตัวผู้ 1 ตัว จะผสมกับปลาตัวเมีย 1 ตัวเท่านั้น เมื่อไข่ ใดได้รับการผสมกับน้ำเชื้อแล้วจะค่อย ๆ ลอยขึ้นสู่ผิวน้ำ ปลาสลิดตัวผู้จะทำหน้าที่เป็นผู้เก็บไข่ที่ ตกลงสู่ก้นบ่อ โดยใช้ปากอมไข่แล้วทนขึ้นสู่หวอด นอกจากนั้นยังทำหน้าที่คอยไล่ออกปลาตัวเมีย ให้ออกไปจากบริเวณหวอด ตัวผู้จะดูแลรักษาไข่ปลาเองจนกระทั่งไข่ฟักออกเป็นตัวและตัวอ่อน เริ่มออกหาอาหารกินเองได้ เมื่อปลาสลิดฟักออกเป็นตัวแล้วไม่จำเป็นต้องแยกตัวเมียออกไปไว้ที่อื่นเพราะปลาสลิดตัวเมียจะไม่กินไข่ของตัวเอง ซึ่งเป็นลักษณะที่แตกต่างจากปลาชนิดอื่น ในครอบครัวอะนาแบนทิดี (Family Anabantidae)

ความคึกของไขปลาสดจะมีมากขึ้นเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับขนาดและอายุของปลา ตลอดจนความสมบูรณ์ทางอาหารเป็นสำคัญ และจากการศึกษาของกัจจกร โปะทองคำ (2511: 71 - 73) พบว่าไขปลาสดที่ไ้รับการผสมแล้วที่อุณหภูมิ 28.5 องศาเซลเซียส จะฟักออกเป็นตัวในเวลา 27 ชั่วโมง และจะเริ่มกินอาหารหลังจากฟักออกเป็นตัวแล้วประมาณ 3 - 7 วัน โดยเริ่มกินอาหารพวกแพลงก์ตอนสัตว์ตัวเล็ก ๆ³ และเปลี่ยนไปกินแพลงก์ตอนพืช เมื่อปลาสดเจริญเติบโตจนมีขนาดความยาวเกินกว่า 1.5 เซนติเมตร (Boonsom 1984: 114) ลูกปลาสดจะมีอวัยวะต่าง ๆ ครบและมีลักษณะเหมือนปลาสดที่โตเต็มวัย (โตพอที่จะผสมพันธุ์ได้) เมื่อมีอายุได้ 35 วัน

เนื่องจากปลาสดเป็นปลาที่เพาะเลี้ยงได้ง่าย มีความทนทานต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ และชอบอาศัยอยู่ในแหล่งน้ำนิ่ง จึงสามารถทำการเพาะเลี้ยงได้หลายลักษณะ เช่น ในตู้กระจก อ่างเคลือบ หรือภาชนะอื่นในลักษณะเป็นสัตว์เลี้ยง (Pet) การเพาะเลี้ยงในบ่อซีเมนต์ ในร่องสวน ในบ่อดิน และการเพาะเลี้ยงในนา ผลผลิตที่ได้มากที่สุดในปัจจุบันได้จากการเพาะเลี้ยงในนา (ตารางที่ 2.1)

การเพาะเลี้ยงปลาสดในนาที่ทำกันมากในจังหวัดสมุทรปราการและจังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการใช้น้ำที่ปลูกข้าวไม่ได้ผลมาทำการเลี้ยงปลาสดแทน และนาที่ใช้เลี้ยงปลาสดจะเป็นรูปร่างใดหรือขนาดใดก็ได้ โดยทั่วไปขนาดของแปลงนาที่ใช้เลี้ยงปลาสดมีขนาดตั้งแต่ 16 ไร่เพิ่มขึ้นไป จนถึง 120 ไร่ (Boonsom 1986: 217) การเปลี่ยนนาข้าวมาทำการเลี้ยงปลาสดทำได้โดยการขุดคูคันในของแปลงนาให้ขนานกับคันนาทุกคัน แล้วนำดินนั้นเสริมกันดินคันนอกให้สูงขึ้น ปกติคูจะมีความกว้างประมาณ 3 เมตร ลึกประมาณ 75 เซนติเมตร จุดที่ใกล้กับคลองซึ่งกำหนดไว้เป็นจุดขึ้นปลาจะลึกกว่าบริเวณอื่นประมาณ 1 เมตร ส่วนคันดินนาเดิมที่เคยปลูกข้าวจะปล่อยโทหญ้าต่าง ๆ ขึ้นหนาแน่น เมื่อจะเลี้ยงปลาก็เพิ่มระดับน้ำให้สูงประมาณ 30 - 50 เซนติเมตรจากคันนา การลอกเลนในคูจะทำทุก 2 - 3 ปี เมื่อลอกเลนแล้วจะตากคันนาเพื่อให้หญ้าต่าง ๆ ที่ขึ้นในแปลงนาแห้งตายไปแล้วจึงทำการตัดหญ้าเหล่านั้นมาผสมและเผาเป็นหมัก ๆ

³แพลงก์ตอน (Plankton) คือ สิ่งที่มีชีวิตเล็ก ๆ ในน้ำ การเคลื่อนที่ของอาหาร กระแสน้ำพาไป เช่น ในน้ำหรือที่น้ำเล็ก ๆ ที่ทำให้เห็นน้ำเป็นสีเขียว

แล้วจึงสูบน้ำเข้ามา ถ้าคินบรีเวดท์ทำแปลงนามีความเป็นกรดสูง เมื่อสูบน้ำเข้ามาแล้วต้อง
 ให้น้ำทิ้งเสียครึ่งหนึ่งเพื่อลดสภาพความเป็นกรดของดินให้เจือจางลง ถ้าดินมีกรดมากเมื่อ
 สูบน้ำเข้ามา น้ำจะไปละลายดินทำให้หน้าเปรี้ยวเป็นเหตุให้ใช้พลาสติกเสียและทำให้ลูกปลา
 ว่ายออตตายควย

โดยทั่วไปเนื้อที่แปลงนา 1 ไร่ จะใช้หอแมลงพันธุ์ในปริมาณตั้งแต่ 12 กิโลกรัมถึง 38
 กิโลกรัม โดยไม่มีการกำหนดปริมาณของปลาตัวผู้และปลาตัวเมีย และไม่มีการคัดเลือกหอแมลง
 แมลงพันธุ์ แต่จะใช้ปลาที่ไคจากการวัดจับครั้งก่อนไว้ทำพันธุ์เพาะเลี้ยง โดยปกติการเลี้ยงจะใช้
 ระยะเวลาประมาณ 8 - 10 เดือน หรือนานกว่านั้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของปลา ฐานะทาง
 เศรษฐกิจ ความต้องการของตลาดและสภาพภูมิอากาศด้วย เพราะพลาสติกนิยมบริโภคในรูป
 ของพลาสติกเคมี ผู้รับซื้อปลาเพื่อนำไปทำเป็นพลาสติกเคมีต้องอาศัยแสงแดดในการทำแห้ง

ในระหว่างการเลี้ยงพลาสติกจะไม่มีการให้อาหารเสริมแต่อย่างใด คงอาศัยอาหาร
 ตามธรรมชาติที่เกิดจากหญ้าที่เน่าเปื่อยในนา ถ้าอาหารตามธรรมชาติไม่เพียงพอก็จะคักหญ้า
 และพันธุ์ไม้น้ำต่าง ๆ ในแปลงนา

สำหรับวิธีการเลี้ยงพลาสติกในนาแบบสมัยใหม่ที่กรมประมงแนะนำอยู่ในปัจจุบันนั้น
 จะนำเอากลวิธีทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เหมาะสมเข้ามาประยุกต์ใช้ การเตรียมแปลง
 เพาะพันธุ์จะมีการใช้เครื่องจักรชุดและบดคันดินให้แน่น เพื่อป้องกันการรั่วซึมของน้ำ ทำให้การ
 รักษาระดับน้ำในนาโดยการสูบน้ำเข้าเพิ่มเติมลดลง มีการแยกแปลงเพาะพันธุ์ต่างหากจาก
 แปลงเลี้ยง มีการคัดเลือกพ่อแม่พันธุ์ปลาโดยไม่ใช้พ่อแม่พันธุ์ซ้ำกันเกินกว่า 2 ปี และใช้
 พ่อ-แม่พันธุ์ในอัตรา 1 : 1 ระหว่างการเพาะเลี้ยงจะมีการให้อาหารเสริมควบคู่ไปกับอาหาร
 ธรรมชาติด้วย